ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ПЄТУХОВА ІРИНА ОЛЕКСІЇВНА

УДК 37.091.26(477)“192/193”

ТЕСТУВАННЯ В ОСВІТІ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Філімонова Тетяна Віталіївна,
Інститут педагогіки НАПН України,
старший науковий співробітник
лабораторії історії педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Місечко Ольга Євгеніївна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри методики викладання
іноземних мов і прикладної лінгвістики;

кандидат педагогічних наук
Войтова Людмила Володимирівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
соціальної роботи та історії педагогіки.

Захист відбудеться 17 вересня 2013 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-ий поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 17 серпня 2013 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради С.Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Сучасні зміни, що відбуваються у вітчизняній системі освіти, викликані прагненням до вдосконалення її якості як необхідної умови євроінтеграції. Входження України до Болонського процесу передбачає відповідні перетворення в системі освіти, провідним напрямом реформування якої визначається розробка та впровадження нових підходів до оцінювання досягнень суб'єктів навчання, що підвищує вимоги до якості контролю, вимірювання та оцінювання ефективності навчально-пізнавальної діяльності школярів засобами тестування.

Застосування тестів оцінювання у навчальному процесі в школах та вищих навчальних закладах України викликає неоднозначну реакцію учнів, учителів, викладачів, громадськості. До позитивних характеристик відносять об'єктивність, оперативність, чіткість в отриманні результатів, до негативних – механічність під час вибору варіантів відповідей, значний відсоток їх угадування та зменшення обсягу словникового запасу, який набуває ознак пасивності внаслідок виконання тестових завдань закритої форми.

У зарубіжних країнах отримано значного досвіду у конструюванні та використанні тестів у різних закладах освіти, створенні національних тестологічних шкіл (США, Нідерланди, Австралія), дослідженні у галузі педагогічних вимірювань, концептуалізації та інституалізації ідей удосконалення контролю та управління якістю освіти (Росія). Більшість європейських країн проводять випускні та вступні іспити шляхом зовнішнього тестування. Починаючи з 1993 року, систему зовнішнього незалежного оцінювання активно впроваджують також у країнах колишнього Радянського Союзу.

Незважаючи на те, що зарубіжний досвід тестування значно випереджає вітчизняний, Україна протягом останнього десятиліття стрімко надолужує відставання у системних науково-теоретичних дослідженнях функціонального потенціалу тестування та його практичному впровадженні. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і практики особливої значущості набула проблема вимірювання якості навчальних досягнень учнів засобами тестування як системи науково обґрунтованих стандартизованих завдань.

У сучасній педагогічній літературі оцінювання навчальних досягнень учнів середньої школи засобами тестування стали предметом дослідження багатьох науковців, серед яких О. Антонова, О. Балакірєва, М. Барна, В. Безверха, М. Брик, О. Вашуленко, Н. Падун, Л. Палій, М. Челишкова. Зміст, форми та особливості тестування в системі зовнішнього незалежного оцінювання відображено у педагогічних розвідках Л. Гриневич, О. Коваленко, К. Корсака, В. Кременя, О. Локшиної та інших. Психолого-педагогічні засади створення,

використання та обробки результатів тестів представлені у наукових працях Л. Білоусової, О. Дем'яненка, О. Масалітіної та інших.

В історико-педагогічних дослідженнях проблемам тестування приділяють певну увагу, розглядаючи інші дослідницькі завдання, зокрема: вивчаючи історико-педагогічні засади реформування української освіти (Л. Березівська, В. Вдовенко, Л. Войтова, Л. Дуднік, В. Лук'янова, О. Сухомлинська, О. Філоненко та ін.); аналізуючи експериментальні розробки окремих науковців під час оцінювання навчальних досягнень та виявлення рівня особистісного розвитку дітей (Н. Дічек, І. Прудченко, Л. Смолінчук, Т. Філімонова, Л. Цибулько, Л. Штефан та ін.); узагальнюючи досвід тестування зарубіжних країн (Г. Бутенко, Ю. Олійник, Н. Чорна, С. Шуляк та ін.).

Результати аналізу здійснених за останнє десятиліття досліджень з проблеми тестування в освіті України свідчать, що поза увагою науковців залишилося вивчення процесу становлення, систематизації, впровадження знань та накопиченого досвіду психолого-педагогічного тестування як наукової і практичної проблеми.

Водночас, із вивченням та адаптацією світових напрацювань, необхідним визначається збереження і врахування національно-освітньої специфіки психолого-педагогічних досліджень з проблем тестування, що актуалізує висвітлення ґенези, основних детермінант та тенденцій розвитку тестування у педагогічній науці та шкільній практиці, особливо наприкінці XIX – першій третині XX століття. Зазначений період в історії педагогіки характеризується як максимально сприятливий до реалізації нових ідей в оцінюванні шкільних досягнень учнів на основі розроблених українськими вченими тестів з урахуванням світового досвіду.

У зв'язку з викладеним вище, а також тим, що сьогодні тестування є найбільш об'єктивізованою, стандартизованою формою оцінювання та моніторингу в освіті, актуального значення набуває вивчення та узагальнення досвіду тестування в історії педагогічної думки кінця XIX – першої третини XX століття. Об'єктивний аналіз уможливить визначення перспектив використання тестів у сучасній освітній практиці, допоможе уникнути ускладнень, яких вже припустилася вітчизняна наука на шляху впровадження тестових методик у педагогічний процес.

Актуальність проблеми та об'єктивна потреба наукового осмислення і творчого використання здобутків педагогічної думки минулого для подальшого розвитку наукових знань у зазначеному напрямі зумовили вибір теми дослідження: **«Тестування в освіті України крізь призму розвитку психолого-педагогічної науки (кінець XIX – перша третина XX століття)».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема дисертації входить до плану науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України «Педагогічні основи реформування шкільної освіти в Україні (середина XIX – перша половина XX ст.)» (державний реєстраційний номер 0103U002325). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 5 від 04.05. 2006 р.) та Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 27.06. 2006 р.).

Мета дослідження – висвітлення основних тенденцій розвитку теорії і практики реалізації методу тестування у вітчизняній психолого-педагогічній науці та шкільній практиці і розкритті специфіки його використання у школах України кінця XIX – першої третини XX століття задля їх більш повної і репрезентативної присутності в сучасному науково-методичному просторі.

Для досягнення мети дослідження визначено такі **завдання:**

1.Здійснити системний історико-педагогічний аналіз підходів до тестування у педагогічній спадщині дореволюційних та радянських дослідників.

2.Розкрити сутність дефініцій «тест» та «тестування» в контексті психолого-педагогічної науки досліджуваного періоду, з'ясувати критерії та функції педагогічного тестування.

3.Класифікувати тестові завдання досліджуваного періоду.

4.Проаналізувати спрямованість тестів, які застосовувалися в початковій, середній та вищій школі.

5.Здійснити порівняльно-історичний аналіз змісту, характеристик, функцій, класифікацій, алгоритмів підготовки тестів та проведення тестування в українських школах досліджуваного періоду та сучасній освітній практиці.

Об'єкт дослідження – система загальної середньої освіти України кінця XIX – першої третини XX століття.

Предмет дослідження – тестування навчальних досягнень та рівня розумового розвитку учнів школи досліджуваного періоду як засіб оцінювання.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період кінця XIX – першої третини XX століття. За висхідний рубіж визначено кінець XIX століття, коли в Україні вперше почали з'являтися розвідки зарубіжних дослідників (А. Біне, Г. Еббінгауза, К. Кена, Д. Кеттела, Е. Меймана, Е. Торндайка, С. Хола та ін.), присвячені впровадженню тестування в контексті педологічних та рефлексологічних ідей про комплексне дослідження дитини, які вже набули значної популярності у західних країнах і почали впроваджуватися у психолого-педагогічну

практику вітчизняними педагогами, психологами (А. Володимирським, М. Ланге, М. Павловою, І. Сікорським, Я. Чепігою та ін.).

Верхня межа – середина тридцятих років XX століття – позначилася поступовим згортанням використання тестів в освітніх закладах унаслідок остаточного утвердження партійно-ідеологічної спрямованості освіти. Завершальним етапом, як у розвитку тестології, так і у використанні тестів в освітніх закладах України, стало прийняття Постанови ЦК ВКП (б) від 4 липня 1936 р. «Про педологічні перекручення в системі Наркомосів».

Джерельну базу дослідження становлять документи й матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та державного управління (фонд № 166 – Народний комісаріат освіти Української РСР / НКР УРСР), Державного архіву м. Києва (фонди: № р – 161 – Дитячі будинки м. Києва; р – 318 – Дитячий будинок «Ленінське дитяче містечко» Київського міського відділу народної освіти).

Окрему групу досліджень з питань психолого-педагогічного тестування становили наукові праці, статті зарубіжних (А. Біне, В. Вундт, Ф. Гальтон, Д. Грін, К. Кен, Г. Кершенштейнер, Е. Мейман, Г. Мюнстерберг, Е. Торндайк, В. Штерн), у тому числі й російських (П. Бельський, М. Бернштейн, П. Каптерев, К. Корнілов, О. Лазурський, О. Нечаєв, Г. Россолімо, М. Рибніков), а також українських (Г. Ващенко, О. Залужний, Г. Костюк, М. Ланге, А. Мандрика, М. Павлова, І. Сікорський, Я. Чепіга) дослідників.

У ході дослідження опрацьовано навчально-методичні посібники, законодавчі й нормативні акти, матеріали з'їздів, конференцій; публікації періодичних видань, зокрема таких, як «Вільна українська школа» (1917–1919), «Вестник воспитания» (1890–1917), «Дошкільне виховання» (1911–2013), «За марксо-ленінську педагогіку» (1931–1932), «Комуністична освіта» (1931–1941), «Народний учитель» (1924–1935), «Педология» (1928–1932), «Політехнічна школа» (1932–1934), «Радянська освіта» (1923–1931), «Світло» (1910–1914), «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки» (1925–1927), «Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології» (1927–1930), «Шлях освіти» (1922–1930).

Проаналізовано літературні фонди Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України, Педагогічного музею НАПН України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О. Сухомлинського.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети і розв'язання поставлених завдань використовувалися такі теоретичні методи наукового пошуку: загальнонаукові – для вивчення зарубіжних і вітчизняних джерел із подальшим аналізом, синтезом, порівнянням, систематизацією, узагальненням результатів опрацювання архівних матеріалів, літературних джерел; термінологічний аналіз – з метою уточнення, конкретизації окремих понять

відповідно до предмета дослідження; історико-структурний – для розробки структури дослідження, обґрунтування періодизації тестування в межах трьох хронологічних етапів; порівняльно-історичний – для визначення схожості та відмінності між вітчизняними та зарубіжними, сучасними та досліджуваними формами педагогічних тестів; бібліографічно-пошуковий та структурно-хронологічний – з метою впорядкування отриманої розгалуженої інформації щодо використання тестів у психолого-педагогічній практиці у різні роки.

Наукова новизна і теоретичне значення дисертаційної роботи полягають у тому, що *вперше* в українській педагогічній науці здійснено системний порівняльно-історичний аналіз розвитку ідей про тестування в працях вітчизняних дореволюційних та радянських дослідників; на основі історико-структурного аналізу розкрито зміст тестування в межах трьох хронологічних етапів (кінець XIX – перша половина 20-х рр. XX століття, друга половина 20-х рр. XX століття, 30-ті рр. XX століття), що дозволило простежити впровадження тестів у вітчизняну педагогіку з моменту сприйняття їх як зарубіжної новації до повної заборони; проаналізовано досвід радянських (Г. Ващенко, О. Залужний, Г. Костюк, А. Мандрика, Я. Чепіга та ін.) педагогів, які у педагогічній практиці застосовували тести зарубіжних (А. Біне, Г. Еббінгауз, Е. Мейман, Г. Мюнстерберг, Е. Торндайк та ін.) фахівців та здійснили персональний внесок у вигляді власне розроблених тестів, які використовувалися у вітчизняній та світовій педагогічній практиці досліджуваного періоду; *удосконалено* класифікацію основних видів тестів відповідно до досліджуваних змінних, процедури проведення, структури побудови завдань, їх розташування за рівнем складності; розкрито зміст тестів шкільної успішності як методу педагогічної діагностики в освітній практиці першої третини XX століття; *подальшого розвитку набули* теоретичні знання щодо концептуальних засад тестування в педагогіці та психолого-педагогічній науці; *до наукового обігу введено* нові й маловідомі документи та публікації тогочасної педагогічної періодики, які збагатили систему знань про особливості психолого-педагогічного тестування.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в поглибленні і розширенні курсів «Історія освіти та педагогічної думки України», «Історія педагогіки», «Історія психології», «Педагогіка вищої школи», «Практикум з психології», «Психологія» для студентів вищих навчальних закладів, які вивчають педагогічні дисципліни, що дає змогу спрямувати навчально-пізнавальний процес на реалізацію системного підходу у періодизації, класифікації, виявленні провідних закономірностей педагогічного тестування кінця XIX – першої третини XX століття. Результати дослідження, зміст, висновки та джерельна база можуть використовуватися у вищих педагогічних навчальних закладах різних рівнів акредитації для розробки навчальних курсів із загальної педагогіки, історії педагогіки.

Результати дослідження впроваджено у навчальний процес Національного університету державної податкової служби України (довідка № 3151/01-12 від 06.11. 2012 р.), Білгород-Дністровського педагогічного училища (довідка № 723 від 17.12. 2012 р.), Ірпінської фінансово-юридичної академії у формі товариства з обмеженою відповідальністю (довідка № 2/01-12 від 02.01. 2013 р.), Навчально-наукового інституту підготовки кадрів громадської безпеки та психологічної служби Національної академії внутрішніх справ України (довідка № 46/4-15 від 14.01. 2013 р.), Інституту психології та соціально-політичних наук Київського міжнародного університету (довідка № 142 від 16.01. 2013 р.), Національного університету оборони України (довідка № 231/2965 від 18.01. 2013 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася у формі доповідей основних наукових положень, практичних рекомендацій, висвітлених у дослідженні, які обговорювалися на наукових конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних:* «Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти» (Ірпінь, 2006-2009); «Проблеми відродження духовності в умовах глобальної кризи» (Ірпінь, 2010, 2011); «Освіта дорослих для розуміння і соціального партнерства» (Київ, 2010); «Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України» (Ялта, 2010); *всеукраїнській*: «Радянське минуле у дзеркалі сучасних досліджень з історії педагогіки» (Київ, 2010); *звітних наукових конференціях* Інституту педагогіки НАПН України (Київ, 2007, 2009, 2012).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено у 18 одноосібних публікаціях автора, з них: 11 статей у провідних фахових науково-педагогічних виданнях України, 1 – у зарубіжній збірці наукових праць, 6 – у формі тез доповідей у збірках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (303 найменування, з них 5 – іноземними мовами). Загальний обсяг – 220 сторінок, основний текст викладено на 169 сторінках. Дисертація містить 7 таблиць і 9 додатків, розміщених на 21 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми і хронологічні межі дослідження, розкрито його актуальність; сформульовано мету, завдання, об’єкт, предмет роботи; розкрито теоретико-методичні підходи, методи і джерела дослідження; представлено наукову новизну, практичне значення; наведено відомості про апробацію та впровадження здобутих результатів.

У першому розділі – **«Метод тестування як історико-педагогічна проблема»** – визначено основні тенденції розвитку тестування у розвідках зарубіжних дослідників,

проаналізовано ідеї педагогів дорадянської доби про вивчення особистості дитини, висвітлено про перші спроби застосування тестів у вітчизняних навчально-виховних закладах.

З'ясовано, що поява тестів і визначення їх місця в педагогіці пов'язана з такими напрямами психології, як біхевіоризм, структуралізм та функціоналізм. Встановлено, що на розвиток психолого-педагогічної науки того часу значно вплинула наукова діяльність представників *біхевіоризму,* якими було введено у практику світового педагогічного тестування комплектування завдань для перевірки учнівських знань з основних навчальних предметів (Д. Фішер, 1864). До уваги практиків пропонувалися: тести на з'ясування рівня сформованості вмінь письма та арифметичного обчислення (Д. Райс, 1902); визначення «норми» для перевірки здатності до розв'язання задач (Е. Торндайк, 1903), арифметичний тест на визначення рівня сформованості умінь роботи над основними арифметичними діями (С. Кортіс, 1915). Доведено, що вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогіки у контексті досліджуваної проблеми здійснили прихильники *структуралізму.* Ними було відкрито низку лабораторій, в яких досліджувалися психофізіологічні особливості дитини та їх вплив на якість шкільного навчання. Розроблено комбінаторний метод дослідження розумового розвитку дітей з метою подальшої диференціації за рівнем обдарованості (Г. Еббінгауз, К. Кен, 1879). *Функціоналісти* здійснили перші антропометричні та психометричні вимірювання, дослідили розумові здібності шляхом діагностики сенсомоторних особливостей людини (Ф. Гальтон, 1884); створили тести на визначення інтелекту на основі дослідження психічних процесів (А. Біне, 1904) та розумової відсталості дітей 7–16 років (Санте-де-Санктіс, 1906); включили до наукового обігу терміни «розумовий вік», «рівень інтелекту»; започаткували статистичний аналіз результатів; здійснили перше масове дослідження дітей шкільного віку (1904).

На основі систематизації та узагальнення джерел встановлено, що у вітчизняній психолого-педагогічній літературі початку XX століття термін «тест» майже не вживався, а застосовувалися його синоніми («експеримент», «психологічний дослід», «експериментальний метод», «експериментальні досліди», «так звані тести»), під якими розуміли процедуру визначення рівня розвитку школярів на основі розв'язання певних завдань. Зазначено, що ряд дослідників (М. Павлова, П. Каптерев, К. Корнілов, М. Рибніков, В. Смірнов, М. Румянцев) вважали тести різновидом природного експерименту. З'ясовано, що до позитивних характеристик тестування вчені відносили можливість отримання об'єктивної інформації про рівень розвитку психічних процесів у дитини (М. Павлова), до негативних – низький рівень компетентності осіб, які здійснювали тестування, примітивізм

поодиноких тестів, що не дозволяли отримати комплексну характеристику розвитку особистості (М. Штейнгауз).

Окреслено роль новаторів у галузі дореволюційних психолого-педагогічних досліджень (М. Безобразової, А. Володимирського, М. Ланге, І. Сікорського), які адаптували ідеї всебічного вивчення особливостей дитячого розвитку до основних положень оптимізації навчально-виховного процесу.

Доведено, що тестування у вітчизняній освітній практиці дорадянського періоду здійснювалося задля визначення рівня дитячої обдарованості через вимірювання психічних процесів з метою диференціації учнів на групи, класи. У цей період було розроблено перші вітчизняні методи діагностики особливостей втомлюваності, динаміки працездатності (І. Сікорський), сформованості світогляду (М. Безобразова), коливання уваги, розвитку емоційно-вольової сфери (М. Ланге), обсягу пам'яті (А. Володимирський), які знайшли своє практичне втілення у роботі навчально-виховних установ, зокрема, Лабораторії експериментальної педагогіки й психології при Педагогічному музеї військово-навчальних закладів (Санкт-Петербург), Лікувально-педагогічного інституту для розумово-відсталих і нервових дітей (Київ), Лабораторії педагогічних досліджень (Москва), Товариства експериментальної педагогіки (Санкт-Петербург), Педологічного Інституту (Одеса).

У другому розділі – **«Тестування – характерна риса радянської психолого-педагогічної науки і освітньої практики»** – проаналізовано та класифіковано психолого-педагогічні тести досліджуваного періоду; визначено роль і функції тестування в освітній практиці України; висвітлено особливості застосування тестів у школах першого та другого концентру; з'ясовано місце тестів у підготовці педагогічних кадрів; здійснено структурно-хронологічний та порівняльно-історичний аналізи розвитку тестування досліджуваного та сучасного періодів.

Встановлено, що розвиток тестування відбувався протягом трьох хронологічних етапів (кінець XIX – перша половина 20-х рр. XX століття, друга половина 20-х рр. XX століття, 30-ті рр. XX століття), що дозволило простежити ґенезу поширення тестів з моменту захоплення ними як зарубіжною новацією до повної заборони. З'ясовано, що *перший етап* упровадження тестування припав на часи становлення радянської влади, коли тести, критично проаналізовані вітчизняними педагогами (С. Ананьїним, Ф. Дунаєвським, М. Заріцьким, А. Мандрикою, Я. Чепігою), були запропоновані до впровадження в масову школу та установи соціального виховання. Доведено, що тести у шкільній практиці використовувалися з метою вимірювання формальних знань учнів, визначення рівня загальних та спеціальних здібностей до навчальної та трудової діяльності, а також стимулювали інтерес педагогів до проблем вивчення різних «відхилень» у розвитку,

комплексного дослідження особистості, розкриття її індивідуальних, соціальних, фізичних, інтелектуальних та емоційних особливостей.

Обґрунтовано думку, що у даний період педагогічний тест розглядався як метод обліку шкільної праці шляхом кількісної оцінки фізичного і психічного стану дитини. Перші розробки вітчизняних тестів для української школи були оприлюднені у 1924–1925 навчальному році Центральною комісією НОП (наукова організація праці) при методичному комітеті Головпрофосвіти УРСР. З'ясовано, що у радянській педагогіці цього періоду метод тестів визначався як спосіб дослідження особистості та колективу через розв'язання коротких задач-завдань, виконання чи невиконання яких свідчило про наявність у досліджуваних очікуваних реакцій. Окреслено роль у розвитку вітчизняного тестування видатного українського педагога Я. Чепіги, який розглядав тест як інструмент об'єктивного вимірювання результатів навчання та реалізації здібностей школярів.

У результаті теоретичного аналізу досліджуваної проблеми охарактеризовано *другий етап* розвитку тестування, що був пов'язаний із переорієнтацією освітнього вектору з дитячої особистості на колектив і представлений у дослідженнях П. Волобуїва, О. Залужного, Г. Костюка, А. Мандрики, Ю. Самборса, Я. Чепіги, М. Шатунова. Доведено, що у цей час пріоритетними стали: розроблення тестів для визначення рівня організованості колективу; масові дослідження на основі групових тестів; упровадження статистичної обробки результатів. Як допоміжний метод дослідження особистості та колективу тести використовувалися в установах соціального виховання: дослідно-педологічних станціях, лікарсько-педологічних кабінетах, шкільних педологічних осередках – з метою діагностики «відхилень» у поведінковій та когнітивній сферах особистості, рівня сформованості її пізнавальних процесів, навчальних досягнень, соціального статусу у шкільному колективі. Проаналізовано внесок у практику психолого-педагогічних досліджень вітчизняного педагога О. Залужного, який вважав тестування методом об'єктивної діагностики реакції людини на подразники.

Визначено особливості *третього хронологічного етапу*, який характеризувався такими новаціями: вибудовано алгоритм складання групових тестів, окреслено основні вимоги до їх зовнішнього вигляду, проаналізовано основні недоліки; прописано процедуру тестування; здійснено роботу над створенням трафаретів (ключів) для автоматизованого підрахунку результатів. З'ясовано, що на початку 30-х рр. XX століття педагогічні тести, окрім діагностики навчальних досягнень, використовувалися для цілісного аналізу педагогічного процесу. Обґрунтовано думку про запровадження тестів у досліджуваний період у кількох площинах практичної реалізації. *Як метод обліку* тест був спрямований на вимірювання динаміки шкільної успішності і давав можливість визначити рівень досягнень

шкільної групи з певного навчального предмета, розділу, теми. *Як метод дослідження педагогічного процесу* – застосовувався з метою з'ясування ефективності педагогічного впливу на поведінку учня та якості підготовки вчителя до професійної діяльності.

На основі аналізу педагогічної періодики та архівних матеріалів досліджуваного періоду класифіковано найбільш уживані тести 20–30-х рр. XX століття. Відповідно *до досліджуваних змінних* українськими дослідниками було виділено тести інтелекту, тести загальних та спеціальних здібностей. За *процедурою проведення* виокремлювали індивідуальні та групові тести, усні та письмові. Встановлено, що у 20-х рр. XX століття пріоритет надавався колективним тестам як таким, що досліджували динаміку досягнень окремого учня в контексті шкільної групи чи колективу. Відповідно *до структури побудови завдань* визначали тести вибіркової, співставної, форми з пропусками, форми прямого питання, тести оцінки правильності твердження (альтернативні), тести взаємовідносин, тренажерні тести. Відповідно до *розміщення завдань за рівнем складності* розрізняли рівноскладні та градуальні тести.

Визначено, що найбільш відомими у 20-х рр. XX століття були класифікації О. Залужного та А. Мандрики. Так, за класифікацією О. Залужного, тести поділялися на: тести обдарованості, стандартизовані формальні тести шкільних досягнень, професійні тести, тести для вимірювання фізичних здібностей, тести на визначення характеру. А. Мандрика диференціював загальні та діагностичні тести, а також короткострокові, довгострокові, проміжні. Незважаючи на доволі розгалужену класифікацію тестів, що висвітлювалася в періодичній пресі досліджуваного періоду, на основі аналізу архівних джерел виявлено, що найбільш популярними у повсякденній шкільній практиці були тести прямого питання.

У результаті опрацювання джерельної бази доведено, що особливого прикладного значення тести набули у початковій (перший концентр), середній (другий концентр) та вищій школі. Так, *у школі першого концентру* для обліку якості читання застосовували: читання з пропусками, тест прямого питання, тест на викреслення зайвих складових, «тест Бургеса», «стандартизовані параграфи Грея». З'ясовано, що організація тестів з українського правопису за процедурою була схожою на проведення різних видів диктантів. Зазначено, що тести із суспільствознавства відображали рівень засвоєння змісту шкільної програми за навчальними темами, тестовий облік знань з арифметики вимірював якість роботи учнів над арифметичними діями («тести Кортіса») та визначав рівень здатності до розв'язування задач («тести Монро»). З'ясовано, що спектр тестових методик, які застосовувалися у *школі другого концентру,* зосереджувався на тестах загальної та спеціальної обдарованості, зокрема технічного світогляду та усвідомленості, концентрації уваги, конструктивних

здібностей тощо. За допомогою зазначених методик педагоги виявляли дітей з «обмеженнями» у розвитку, що заощаджувало час і кошти на їх подальше особистісне та професійне спрямування. Відтак, використання тестів у середній школі 30-х рр. ХХ століття сприяло об'єктивному дослідженню трудової поведінки школяра та колективу з метою подальшого професійного спрямування у контексті раціонального розподілу робочих місць у країні, максимального врахування індивідуальних особливостей та можливостей учнів. Встановлено, що тестовий облік *у вищій школі* застосовувався з метою педагогічної (визначення рівня навчальних досягнень) та психологічної (дослідження знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності) діагностики.

Визначено особливий внесок видатних українських педагогів (Г. Ващенка, Г. Костюка, А. Мандрики), що були прихильниками тестування. Встановлено, що О. Залужний та М. Павлова визначали тестування як допоміжний метод дослідження. Негативно ставилися до тестування, надаючи перевагу спостереженню як порівняно об'єктивному способу отримання інформації стосовно рівня засвоєних знань, С. Моложавий, Л. Сахаров, М. Серебровська, А. Чехова. З'ясовано, що власну позицію дослідники обґрунтовували тим, що тести альтернативної та вибіркової форм продукували певний формалізм та поверховість у роботі учнів. До основних недоліків тестування віднесено: розходження у змісті тестових завдань та освітньої програми, недосконалу форму шкільних тестів з короткими відповідями «правильно/неправильно», що спрощувало та уніфікувало процес обліку знань.

У результаті термінологічного аналізу понятійного апарату проблеми тестування початку 30-х рр. ХХ століття з'ясовано сутність термінів: «мода», «відхилення», «медіана», «коефіцієнт успішності», а також необхідність навчання вчителів тестологічному інструментарію на спеціальних курсах.

Охарактеризовано ідеологічні зрушення, які призвели до того, що педологія стала однією з перших у переліку наук, що зазнали репресій. У ході аналізу досліджуваної проблеми з'ясовано, що практичне застосування тестів заборонялося Постановою ЦК ВКП (б) від 4 липня 1936 р. «Про педологічні перекручення в системі Наркомосів», в якій тести обдарованості критикувалися як такі, що були некритично перенесені у радянську школу з буржуазної педології. Така критика припинила будь-яку роботу у цьому напрямі на довгі десятиліття.

Обґрунтовано думку, що поновлення розвитку тестових завдань відбулося як узагальнення та вивчення досвіду закордонних аналогів і пов'язано з упровадженням інформаційних технологій, що, певною мірою, формалізувало завдання та полегшило обробку тестових даних.

Доведено, що в умовах сучасної української школи тести використовуються у системі якісної оцінки знань поряд з основними формами перевірки та контролю. Сучасний педагогічний тест – це система завдань, розташованих у порядку зростання складності, що дає можливість якісно й ефективно виявити рівень навчальних досягнень. Порівняння тестів досліджуваного та сучасного періодів узагальнює та об'єктивізує динаміку і перебіг тестологічних тенденцій у вітчизняній психолого-педагогічній практиці, конкретизує сильні та слабкі сторони тестування (табл. 1).

Таблиця 1.

Порівняльна таблиця характеристики тестів досліджуваного й сучасного періодів

Досліджуваний період	Сучасний період
Визначення тесту	
1) Спосіб вивчення рівня психічних процесів у дитини (М. Павлова, 1916) 2) Метод обліку шкільної праці через кількісну оцінку сторін і явищ дитини (М. Заріцький, 1925) 3) Метод кількісної репрезентації навчальних досягнень та виявлення особистісних рис та характеристик учнів (О. Залужний, 1926) 4) Метод обліку шкільних знань та дослідження педагогічного процесу, що встановлює ступінь набутих знань, умінь, навичок та динаміку шкільної успішності (М. Бухгольц, 1930)	1) Метод педагогічної діагностики, за допомогою якого вибір поведінки, яка презентує передумови або результати навчального процесу, повинен максимально відповідати принципам зіставлення, об'єктивності, надійності та валідності вимірів, він має пройти обробку й інтерпретацію та бути готовим для застосування в педагогічній практиці (К. Інгенкамп, 1991) 2) Система завдань, побудованих у порядку підвищення складності, специфічної форми, що дозволяє якісно й ефективно виміряти рівень і оцінити структуру підготовленості (В. Аванесов, 2002)
Основні характеристики тесту	
об'єктивність, валідність, надійність	об'єктивність, валідність, надійність
Основні функції тесту	
дидактична, діагностична, прогностична	навчальна, виховна, діагностична, розвивальна, прогностична, управлінська
Класифікація тестів	
діагностичні, шкільних досягнень, інтелекту,	залишкових знань, поточного, проміжного,

здібностей, досягнень, вибіркової форми, зіставної форми, форми з пропусками, форми прямого питання, оцінки правильності твердження, взаємовідносин, індивідуальні-групові, усні-письмові, вербальні-невербальні, бланкові-безбланкові, рівноскладні-градуальні	підсумкового контролю, шкільної успішності, комбіновані тести шкільної успішності й професійної придатності, на визначення рівня розвитку дитини та готовності до навчання в школі, інтелекту та професійної придатності, соціальні, вибору правильних відповідей, на встановлення відповідності, відкритих завдань з короткою чи розгорнутою відповіддю; індивідуальні-групові, усні-письмові, комп'ютерні, вербальні-невербальні
Тестування	
Метод об'єктивного вимірювання реакції на подразники середовища – тести (О. Залужний, 1937)	Емпіричний метод застосування тесту для отримання інформації (В. Аванесов, 2012)

Продовження таблиці 1.

Алгоритм підготовки та проведення тестування	
1. Чітке з'ясування призначення тесту шляхом визначення сутності функції вимірювання та конкретизації 2. Складання вихідного набору задач 3. Попередня перевірка набору задач з метою усунення дефектів та з'ясування правил їх складання 4. Створення максимальної кількості експериментального набору задач 5. Кінцева перевірка завдань шляхом групового дослідження 6. Відбір найбільш придатних задач і створення декількох варіантів кінцевої форми тесту 7. Перевірка кінцевого варіанту тесту з метою виявлення надійності та придатності 8. Діагностика груп з метою встановлення	1. Визначення мети й завдання тестування відповідно до змісту навчальної дисципліни 2. Підготовка специфікації тесту, добір навчального матеріалу 3. Підготовка тестових завдань різної форми та рівня складності 4. Аналіз конгруентності завдань та навчального матеріалу 5. Упорядкування завдань у тести, групування їх за формою, підготовка до пробного тестування 6. Складання чітких інструкцій до тесту та його окремих частин 7. Перевірка й оцінювання підготовленого тесту на експериментальній групі учнів 8. Статистичний аналіз результатів первинного тестування, оцінка надійності

досліджуваної норми 9. Проведення тесту 10. Аналіз отриманих результатів	тесту, коригування тестових завдань 9. Формування тесту із завдань, що пройшли перевірку 10. Проведення тесту за стандартизованою процедурою 11. Аналіз виконання завдань

Встановлено, що в умовах сучасної освітньої політики тестам офіційно надано вагомого значення. Міністерство освіти і науки України щорічно затверджує перелік завдань до державної підсумкової атестації для випускників початкової, середньої, старшої загальноосвітніх шкіл та зовнішнього незалежного оцінювання для абітурієнтів вищих навчальних закладів освіти. Розроблення тестів контролюється МОН України та Українським центром оцінювання якості освіти, які здійснюють координуючу функцію тестування. Зазначене передбачає широке використання вітчизняного історико-педагогічного досвіду реалізації тестових завдань у сучасних умовах.

Узагальнивши результати дослідження, можна сформулювати такі **висновки:**

1. На основі системного історико-педагогічного аналізу підходів до тестування у педагогічній спадщині дореволюційних та радянських науковців доведено, що виникнення та впровадження тестів у світову педагогічну практику пов’язано: з ідеями *рефлексології* про зв’язок активності особистості з особливостями функціонування вищої нервової діяльності; положеннями *педології* про цілісне дослідження дитини в контексті широких міждисциплінарних знань (анатомія, фізіологія, психологія, соціологія); основними *напрямами психології* (біхевіоризм, структуралізм, функціоналізм) та *психотехніки*, що визначала ступінь придатності індивіда до опанування різними видами трудової діяльності на основі тестів.

Доведено, що вітчизняні дослідники дореволюційної доби (А. Володимирський, М. Ланге, М. Павлова, І. Сікорський, Я. Чепіга) адаптували ідеї всебічного дослідження особливостей дитячого розвитку, запропоновані зарубіжними колегами, до умов навчально-виховного процесу. Спрямували експериментальні дослідження на визначення особливостей працездатності (І. Сікорський); емоційно-вольової (М. Ланге) та пізнавальної (А. Володимирський, М. Павлова, Я. Чепіга) сфер особистості школяра. Педагоги радянської доби (Г. Ващенко, О. Залужний, М. Заріцький, Г. Костюк, А. Мандрика, Я. Чепіга) використовували тести з метою дослідження індивідуальних, соціальних, фізичних, інтелектуальних, емоційних складових учнів, динаміки шкільного колективу, результатів навчальних досягнень.

2. На основі термінологічного та історико-структурного аналізу розкрито сутність дефініції «тест» та «тестування» в контексті методології психолого-педагогічної науки досліджуваного періоду, хронологічно простежено динаміку впровадження тестування в системі початкової та середньої освіти. З'ясовано, що наприкінці XIX – першій половині 20-х рр. XX століття тестування розглядалося як спосіб діагностування рівня розвитку учнів різних навчально-виховних закладів на основі розв'язання певних задач, а тест – як завдання, яке визначало рівень сформованості психічних процесів у дитини. У другій половині 20-х рр. XX століття педагогічне тестування визначалося як метод обліку результатів шкільної праці шляхом оцінки сторін і явищ дитини. Тестування 30-х рр. XX століття обліковувало динаміку шкільної успішності та педагогічного процесу, було спрямовано на вивчення особливостей педагогічного впливу на поведінку учнів.

До позитивних характеристик тестування відносили об'єктивність, надійність, можливість статистичної обробки результатів та їх графічного зображення. Негативними вважали механічність, формалізм та поверховість під час вибору правильного варіанту відповіді, розходження змісту тестів і програмового матеріалу. Основними критеріями тестових методик були надійність та валідність. Зазначено, що тести реалізовували основні функції навчання, а саме: дидактичну, діагностичну, прогностичну. З'ясовано, що контроль за підготовкою та виданням тестів науковими та навчальними закладами, перевірку їх відповідності науковим вимогам здійснювала Центральна комісія наукової організації праці Наркомосу УРСР. Проте зазначеним відомством не було видано жодного нормативного документу, який регламентував системність та правомірність використання тестів у школі.

3. На основі узагальнення та систематизації форм тестових завдань, що застосовувалися у науково-педагогічній практиці досліджуваного періоду, визначено їх класифікацію за наступними параметрами: *досліджувані змінні* – тести інтелекту, загальних та спеціальних здібностей; *процедура проведення* – індивідуальні та групові, усні й письмові; *структура побудови завдань* – тести вибіркової, співставної, з пропусками, прямого питання, оцінки правильності твердження (альтернативні), взаємовідносин, тренажерні тести. За критерієм *розташування завдань за рівнем складності* розрізняли рівноскладні (з однаковим рівнем складності) та градуальні (від простіших до складніших) тести.

4. Обґрунтовано думку про важливість практичного застосування різноманітних тестів у навчальній діяльності досліджуваного періоду. Доведено, що прикладного значення у 20–30-х рр. XX століття тести набули в початковій, середній та вищій школі. У початковій школі активно впроваджувалися тести різних форм з основних навчальних дисциплін та тести на визначення рівня сформованості психічних процесів. Найбільш популярними були тести з читання: з пропусками, прямого питання, на викреслення зайвих складових,

адаптований «тест Бургеса» та «систематизовані параграфи Грея». З'ясовано, що з метою оцінювання мовленнєвої компетентності застосовували: списування зі зміною форми слова, підписування малюнків, диктант, письмо по пам'яті. Для оцінювання арифметичних досягнень використовували адаптовані американські тести – «тест Кортіса» та «тест Монро». У середній школі масово використовувалися тести загальної та спеціальної обдарованості, тести на визначення світогляду, рівня моторного розвитку, самооцінки, моральних якостей.

Виявлено, що у професійній підготовці вчителів тести застосовувалися як метод оцінювання знань студентів та з метою визначення індивідуальних характеристик, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Особливості тестування враховувалися студентами педагогічних установ у контексті вивчення педології, психології, дефектології, під час теоретичних (лекції) та практичних (експериментальна робота з дітьми у колекторах, дитячих будинках) занять. На основі аналізу серії тестів професійного відбору майбутніх учителів аргументовано можливість суб'єктивізму оцінювання педагогами учнівських досягнень. Окреслено основні вимоги до суб'єктів тестування, а також місця його проведення. Визначено об'єктивні чинники, що впливали на результат оцінювання. Узагальнено ставлення студентів педагогічних вишів до навчальних результатів, отриманих через тестування та іспит.

5. У результаті здійсненого порівняльно-історичного аналізу змісту, властивостей та видів тестів досліджуваного та сучасного періодів визначено спільні характеристики педагогічних тестів, а саме: об'єктивність, валідність, надійність, класифікація тестів за формою проведення (індивідуальні – групові, усні – письмові, вербальні – невербальні) та структурою побудови тестових завдань (вибору правильних відповідей, на встановлення відповідності, відкритих завдань з короткою чи розгорнутою відповіддю), основні аспекти побудови тесту (визначення мети, завдання, функції тесту, складання вихідного набору завдань, його поточна перевірка щодо конгруентності та мети, впорядкування та групування завдань, перевірка тесту на контрольній групі, алгоритм проведення, аналіз отриманих результатів).

Доведено про незмінність реалізації прогностичної функції тестів та трансформацію дидактичної функції у навчальну та виховну. Нововведенням у сучасній педагогічній практиці стала реалізація управлінської та розвивальної функцій. Класифікація тестів відповідно до мети в сучасній школі доповнилася тестами залишкових знань, поточного, проміжного та підсумкового контролю. Принципово новими у практиці сучасного тестування стали комп'ютерні тести, що уможливлює он-лайн спілкування суб'єктів навчального процесу. Рівноскладні тести, що використовувалися в школі досліджуваного періоду, втратили свою актуальність з огляду на сучасну вимогу розташування завдань за

рівнем складності. На противагу тестам, які використовувалися педагогами зазначеного періоду як новація, що була спрямована на об'єктивізацію оцінювання шкільних досягнень, застосування сучасних тестів підтримується на державному рівні.

Дослідження не вичерпує всієї проблематики психолого-педагогічного тестування в освіті України. Подальшої розробки потребують питання діагностики навчальних досягнень учнів після виходу Постанови «Про педологічні перекручення в системі Наркомосів», моніторинг дослідницької діяльності психологічних лабораторій та навчально-виховних закладів дорадянського періоду; узагальнення професійного досвіду у галузі тестування маловідомих персоналій, серед яких А. Мандрика, А. Володимирський та ін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Пєтухова І. О. Розвиток ідей про тестування у вітчизняній педагогіці кінця XIX – початку XX століття / І. О. Пєтухова // Шлях освіти. – 2008. – № 3. – С. 46–51.

2. Пєтухова І. О. Розвиток методу тестів у зарубіжних наукових розвідках / І. О. Пєтухова // Шлях освіти. – 2008. – № 4. – С. 49–54.

3. Пєтухова І. О. Внесок українських педагогів в розвиток методу тестів в 20–30-х рр. XX ст. / І. О. Пєтухова // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 3. – С. 67–75.

4. Пєтухова І. О. Класифікація тестів у вітчизняній психолого-педагогічній науці 20–30-х рр. XX століття / І. О. Пєтухова // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2010. – № 7. – С. 83–91.

5. Пєтухова І. О. Метод тестування у початковій школі (1920–1930) / І. О. Пєтухова // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – Вип. LII. – Ч. II. – С. 170–180.

6. Пєтухова І. О. Особливості застосування методу тестів у середній школі (1920–1930) / І. О. Пєтухова // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – Вип. LIII. – Ч. II. – С. 118–130.

7. Пєтухова І. О. Радянська педагогіка і метод тестів (1920–1930) / І. О. Пєтухова // Освіта Донбасу. – 2010. – № 2. – С. 98–104.

8. Пєтухова І. О. Актуалізація методу тестування як вимірника успішності школярів у сучасних умовах / І. О. Пєтухова // Освіта Донбасу. – 2011. – № 2. – С. 14–22.

9. Пєтухова І. О. Використання методу тестів у професійній підготовці вчителів 20–30-рр. XX ст. / І. О. Пєтухова // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. статей. Серія : Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2011. – Вип. 32. – Ч. 1. – С. 32–39.

10. Пєтухова І. О. Тести 20–30-х рр. у структурі української освітньої практики / І. О. Пєтухова // Історико-педагогічний альманах. – 2011. – Вип. 1. – С. 66–70.

11. Пєтухова І. О. Експериментально-педагогічні ідеї І. Сікорського / І. О. Пєтухова // Education and Pedagogical Sciences. – 2012. – № 2. – С. 75–79.

12. Петухова И. А. Этапы развития психолого-педагогического тестирования в Украине (первая треть XX века) / И. А. Петухова // Актуальные вопросы современной науки : сб. науч. трудов / [под общ. ред. С. С. Чернова]. – Новосибирск : Издательство НГТУ, 2012. – Вып. 24. – С. 101–105.

Опубліковані праці апробаційного характеру

13. Пєтухова І. О. Метод тестування в історії педагогічної науки та школи України у дореволюційний період / І. О. Пєтухова // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : матеріали п’ятих Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2007. – С. 444–447.

14. Пєтухова І. О. З історії застосування методу тестів у професійній підготовці вчительських кадрів України (1920–1930) / І. О. Пєтухова // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : зб. статей : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України», 23–25 вересня 2010 р., м. Ялта. – Ялта : РВВ КГУ, 2010. – Ч. 3. – С. 154–156.

15. Пєтухова І. О. Ставлення українського суспільства до зовнішнього незалежного оцінювання / І. О. Пєтухова // Проблеми відродження духовності в умовах глобальної кризи : матеріали Ірпінських міжнар. наук.-пед. читань : в 2 ч. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2010. – С. 240–243.

16. Пєтухова І. О. Тестування як вимірник успішності в умовах сучасного освітньо-виховного процесу / І. О. Пєтухова // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : зб. статей за матеріалами дев’ятих Ірпінських міжнар. наук.-пед. читань : в 2 ч. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. – С. 111–120.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

17. Пєтухова І. О. Радянська педагогіка і метод тестування (1920–1930) / І. О. Пєтухова // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2008 рік : інформаційне видання. – К. : Педагогічна думка, 2009. – С. 87–89.

18. Пєтухова І. О. Застосування методу тестів в освітній практиці 20–30-х років XX ст. / І. О. Пєтухова // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2011 рік : інформаційне видання. – К. : Інститут педагогіки, 2012. – С. 93–95.

АНОТАЦІЇ

Пєтухова І. О. Тестування в освіті України крізь призму розвитку психолого-педагогічної науки (кінець XIX – перша третина XX століття). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2013.

У дисертаційній роботі на основі системного історико-педагогічного аналізу розкрито особливості впровадження тестування в умовах вітчизняної освіти кінця XIX – першої третини XX століття. Обґрунтовано його розвиток у межах трьох хронологічних етапів, узагальнено досвід радянських педагогів, які у педагогічній практиці застосовували тести зарубіжних фахівців. Розкрито сутність дефініцій «тест» та «тестування», з'ясовано основні критерії та функції педагогічного тестування. Класифіковано форми тестових завдань, розкрито тенденції застосування тестів у професійній підготовці педагогічних кадрів, здійснено порівняльний аналіз характеристик тестів досліджуваного й сучасного періодів.

Ключові слова: загальноосвітня школа, тест, педагогічне тестування, тестові завдання, надійність, валідність, класифікація.

Петухова И. А. Тестирование в образовании Украины сквозь призму развития психолого-педагогической науки (конец XIX – первая треть XX века). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Житомир, 2013.

В ходе исследования раскрыты особенности внедрения тестирования в систему отечественного образования конца XIX – первой трети XX века. Определено, что появление тестов в мировой педагогической практике связано с идеями: *рефлексологии* о взаимодействии личности с особенностями развития высшей нервной деятельности; *педологии* о целостном изучении ребенка в контексте широких междисциплинарных знаний (анатомия, физиология, психология, социология); направлениями *психологии* (бихевиоризм, структурализм, функционализм) и *психотехники*, определявшей наличие необходимых способностей личности к овладению определенным видом трудовой деятельности.

В диссертационной работе обосновано развитие тестирования на протяжении трех хронологических этапов, что позволило проследить внедрение тестов в образовательную практику. Установлено, что теоретические идеи применения тестов были актуализированы в практической деятельности учебно-воспитательных учреждений дореволюционного

периода. Обобщен опыт советских педагогов, которые в педагогической практике использовали тесты зарубежных коллег. Систематизированы и классифицированы формы тестовых заданий 20–30 гг. XX века относительно исследуемых переменных, процедуры проведения, структуры построения заданий, размещения заданий в тесте.

В диссертации раскрыта сущность дефиниций «тест» и «тестирование» в контексте психолого-педагогической науки, проанализирована направленность тестов школьной успеваемости в образовательной практике первой трети XX века. Выяснено, что *педагогический тест* рассматривался отечественными исследователями как метод количественной репрезентации учебных достижений, диагностики личностных качеств и характеристик учащихся. Предметным способом исследования личности и коллектива в 20-х гг. XX века был комплекс заданий на определение ожидаемых реакций. Выделены и раскрыты основные критерии (надежность, валидность) и функции (дидактическая, диагностическая, прогностическая) тестов.

Обобщены и проанализированы формы тестовых заданий, которые использовались в начальной, средней и высшей школе Украины 20–30-х гг. XX века. Исследование показало, что в начальной школе преобладали тесты диагностики учебных достижений по основным учебным дисциплинам. В средней и высшей школе помимо педагогических, использовались психологические тесты, направленные на изучение общей и специальной одаренности, особенностей мировоззрения, самооценки, моральных качеств.

В ходе исследования выяснено, что в системе профессиональной подготовки учителей в 20–30-х гг. XX века тесты применялись как метод оценивания знаний студентов по учебным дисциплинам, а также с целью определения индивидуальных характеристик, необходимых для будущей профессиональной деятельности. Созданию новой концепции объективного оценивания педагогов методами тестирования были посвящены работы А. Болтунова, А. Мандрыки, Я. Чепиги. Субъективизм оценивания учителями достижений учащихся был подтвержден результатами исследований, полученными путем тестирования. Определены основные требования к субъектам тестирования и месту его проведения. Проанализированы объективные факторы, влияющие на общий результат оценивания. Обобщено отношение студентов педагогических вузов к результатам итогового контроля, полученного в ходе тестирования и экзамена. В диссертационном исследовании осуществлен сравнительный анализ содержания, характеристик, классификаций, алгоритмов подготовки тестовых заданий и проведения тестирования в украинских школах исследуемого и современного периодов, что позволило выявить и обобщить динамику тестологических тенденций, конкретизировать сильные и слабые стороны тестирования.

Ключевые слова: общеобразовательная школа, тест, педагогическое тестирование, тестовые задания, надежность, валидность, классификация.

Petuhova I. A. Testing in Ukrainian education through the prism of psycho-pedagogy science development (the end of XIX – the first third of the XX century). – The Manuscript.

The Dissertation for obtaining scientific degree for the candidate of pedagogical science in the speciality 13.00.01 – general pedagogic and history of pedagogic. Zhitomir state university the name of Ivan Franco, Zhitomir, 2013.

Dissertation is devoted to the systematic historical and pedagogical analysis of testing method introduction into national education at the end of XIX - the first third of the twentieth century. The development of testing method during three chronologic stages is revealed; the experience of soviet teachers applying the tests of foreign specialists in their pedagogical practice is generalized. Renewed definitions of the notions «test» and «testing» are proposed, the basic criteria and pedagogical function of the testing method are elucidated. Dissertation contains summarized, classified and systematized tests forms, clarified features of the test method applied for the professional teacher training, comparative analysis of the test characteristics during investigated and modern periods.

Key words: secondary school, test, pedagogical testing, reliability, validity, classification.